

Võrumaa ja muinsuskaitse

Vastseliina, Räpina, Rõuge, Põlva, Kanepi, Urvaste, Karula ja Hargla kihelkond — see on vana, jagamatu Võrumaa oma etnilistes ja ajaloolistes piirides, kodumaa nurgakivi kagus vastu Läti—Vene piiriala.

Mõniste mühavatest metsadest kaugele kohiseva Peipsini, Misso männipaludest Põlva avarate põldudeni, üle Haanja sakiliste kõrguste ja Vagula—Tamula järvekaksiku ristuvad Võrumaa teed ja rajad.

Suure Munamäe lipp 318 m üle merepinna, Rõuge Suurjärve põhi 38 m sügavuses maapinnas, 43 m kõrguvad liivakivikaljud Piusal ja 8 m jämedune tamm Urvastes — neile pole võrdset kogu Eesti kodumaal.

Ja seda maad ühendab võru keel, mis talle ainuomase kerguhäälikuga » pölvnevat ügri ürgajast, kuid mida õige võrumaalane ei häbene tuua luuleraamatusse ega lüüa peenemasse restorani.

Võrumaa on suur. Ta annab pilgule avarust, mõtetele lendu ja kätele tööd, rohkemgi, kui jätkub elupäevi.

*

Niipea kui muinsuskaitse liikumine jõudis Kagu-Eestisse, seostus see kohe sel rajoonipiiridega lõhutud hõimumaal Võrumaa rahvakultuurilise ühtsuse aatega. Seni oli vana maakonna terviklikkust kehastanud vaid üks, vaimulik organisatsioon — kristlik kirik Võrumaa praostkonna näl. Kuid võimatu on ka lülitada ja säilitada kultuuripärandit lahus selle kasvupinnast.

Tõdedes elutungi kihelkond-

likku erinevust ja maakondlikku ühtsust, kasvas Võrumaa muinsuskaitsevõrk oma jõul, sisemisi vastuolusid kohtamata. Föderatismi põhimõte — paljususelt ühtsusele, ilma kelletki ärasalgamist nõudmata — osutus eluliselt õigeks.

Esimese lülina tekkis Võru Muinsuskaitse Klubi 27. märtsil 1987. Jüripäeval 24. aprillil 1987 asutati Antslas Urvaste Muinsusklubi, millega hiljem ajutiselt ühines Karula rühm. Ühiskondlikult haudjale suvele järgnes tormine sügis. Ajaloolisel 21. oktoobri õhtul, mil Võru kalmistule ja tänavale tulvas mitmetuhandeline rahvameri ja unenäona peade kohal pääses lehvima Eesti oma trikoloor (esmakordselt Eestis!), kogunes Karilasts julgeid Põlva mehi ja naisi ning asutati ära oma muinsuskaitseklubi. 5. detsembril kogunesid kolme klubi volinikud «Kandlesse» ja asutasid Võrumaa Muinsuskaitse Seltsi. Eesti Muinsuskaitse Seltsi asutamiskongressil Tallinnas 12. detsembril võeti sellesse vastu VMS — esimese maakondliku seltsina Eestis.

Järgmisel aastal jätkus Võrumaa koondumine muinsuskaitse lipu alla. Tekkisid kihelkondlikud seltsid: 18. jaanuaril Rõuges, 9. juulil Kanepis, 30. augustil Vastseliinas ja oktoobris Räpinas. Käesoleval aastal jätkus kaugemate ja kauem eraldatud kihelkondade kojutulek. 8. mail asutati Lüllemäel Karula Muinsuskaitse Selts ja 21. mail Hargla MS.

Võrumaa MS peab varsti oma 2. sünnipäeva. Sisemisi vastuolusid pole, välismised on

vaibumas. Enam rusikat ei näidata, aga sõrmega vahel siiski: näe, muinsuskaitse, seal on prügihunnik, aga teie teete sõnu! Jah, aastakümnetega on saasta ladestunud palju, nii isamaale kui inimmoistusele. Ega sõnad aitagi alati — neile peab kohe puust ette tege-ma!

Võrumaa muinsuskaitse on habemega poisike. Raske minevikupärandi teadmine ja vastutustunne tuleviku ees koormavad alleatise õlgu. Antagu tal veel kasvu-aega!

VALDUR RÄUDVASSAR,
Võrumaa MKS esimees